

MARY SHELLEY

I EL MONSTRE DE FRANKENSTEIN

— ARA I AQUÍ —

RICARD RUIZ GARZÓN

Angle Editorial

MARY SHELLEY

I EL MONSTRE DE FRANKENSTEIN

ARA I AQUÍ

3

© 2018 Ricard Ruiz Garzón
Drets negociats per a aquesta edició
c/o The Ella Sher Literary Agency
www.ellasher.com

© 2018 Guillermo Capacés Ezquerra,
per les il·lustracions

© Vera Petruk, per la imatge de portada

© 9 Grup Editorial SL, per l'edició
Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a
08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Disseny de col·lecció: J. Mauricio Restrepo

Primera edició: març de 2018
ISBN: 978-84-17214-22-7
DL B 4100-2018
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la incorporació a un sistema informàtic, ni la transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

Ricard Ruiz Garzón

MARY SHELLEY
I EL MONSTRE DE FRANKENSTEIN

– ARA I AQUÍ –

Il·lustracions de
Guillermo Capacés Ezquerra

Angle Editorial

Taula

Els miralls
del monstre
p. 9

MARY SHELLEY

FRANKENSTEIN

1

Vampirs a
Vil·la Diodati
p. 21

2

La núvia
de King Kong
p. 45

3
La bruixa
ha de morir
p. 69

4
El Gólem
al Paradís
p. 93

5
Els fils (cosits)
d'Ariadna
p. 119

6
El Dr. Jekyll
a Ingolstadt
p. 141

7
Amb Grendel
per l'Àrtic
p. 163

8
Fantasmes
mutables
p. 189

Lectures recomanades 213
Cronologia de Mary Shelley 217

Els miralls del monstre

> «Com em vaig aterrir quan vaig veure'm emmirallat al bassiol transparent! Al principi vaig retrocedir, espantat, incapaç de creure que era realment jo qui es reflectia en aquell mirall».
>
> *Frankenstein o el modern Prometeu,*
> Mary W. Shelley

Va ser Borges qui va escriure: «*Los espejos y la cópula son abominables porque multiplican el número de los hombres*». Malgrat la cita, perfecta per empeltar-la amb la que encapçala aquesta pàgina, l'argentí no en va parlar gaire, del clàssic de Mary Shelley que vertebra aquest llibre. El fascinaven els éssers monstruosos i els homes artificials, i va escriure versos dedicats a *El Gólem*, i va viure i va morir a Ginebra, on les seves restes romanen a prop de la cèlebre casa on l'escriptora va concebre l'obra; ni a ella ni al seu text, però, no els va parar atenció destacada, la qual cosa és una prova idònia per a la meva tesi central: que els miralls de Frankenstein,

tot i que opacats per l'estigma, són tan infinits com les lleixes que l'autor d'*El Aleph* va imaginar a les seves biblioteques.

Per comprovar-ho, busco el primer reflex en el fet mateix d'escriure aquest preàmbul l'estiu del 2017: l'intermedi entre el bicentenari de la cèlebre reunió a Vil·la Diodati, a Ginebra, que el vespre del 15 de juny del 1816 va donar peu a l'aparició de *Frankenstein*, d'una banda, i el de l'1 de gener del 1818, de l'altra, en el qual l'obra va veure la llum, a Londres, per primer cop (tot i que en una edició tan mínima, clandestina i plena de nyaps promocionals per part dels editors Lackington, Allen & Co. que es va haver de fer una altra de més seriosa l'11 de març del 1818, data que molts prefereixen considerar la realment oficial). Escric i publico un llibre sobre Mary Shelley, doncs, tot just dos segles després que la mateixa autora donés forma a la criatura que la faria passar a la posteritat, la mateixa que probablement em porta a mi a escriure-hi i a vosaltres a llegir-ho. És per aquest motiu que el present volum de la sèrie «Ara i Aquí» porta per títol el nom del biografiat, com tots, però també i de forma excepcional el de la seva creació.

La segona confessió especular per a aquest text tan carregat de confessions com l'obra de Mary Shelley és que l'he escrit en l'etapa potser més frankensteiniana de la meva vida. Per la meva addicció creixent a lectures,

sèries, pel·lícules i músiques transgressores, però també per un seguit d'atzars vitals, socials, històrics i —per què no dir-ho— psicològics que d'un temps ençà m'han marcat l'existència de manera prometeica. Prova d'això són les pròximes pàgines, cosides com veureu a partir de cites, estudis i reflexions propis i aliens, de manera que s'hi barregin, en un mateix organisme, una dotzena de monstres i un centenar de llibres, sempre amb l'objectiu que algú acabi cridant en contemplar-lo: «*It's alive! It's alive!*». També podria palesar-ho amb una anècdota trivial, com és el fet que pugi explicar sense pensar-hi per què el Monstre de Frankenstein i el superheroi Spiderman poden arribar a ser família, i família directa a més a més. Ho desenvoluparé uns paràgrafs més endavant, però quedi ara i aquí com a mostra alhora d'un cert orgull *friki* i d'un més que probable excés de coneixements sobre el monstre dels monstres, el monstre per definició, el monstre que en realitat no ho és.

I ja que parlem de monstres, per cert, vet aquí el tercer punt de fuga destacable en aquest, com tots, innecessari pròleg: a diferència d'altres textos, aquí parlarem sense embuts del Monstre, dels monstres i de la monstruositat. És cert que Mary Shelley qualifica el seu ésser sobretot de «criatura» i «dimoni», i que el terme *monstre* tan sols apareix a *Frankenstein* mitja dotzena de cops. Però també és cert que gràcies a James

Whale, a Boris Karloff i al cinema posterior l'imaginari popular anomena Frankenstein a aquest personatge quan aquest és només el nom del seu creador, Victor Frankenstein. Si la criatura sense nom de Mary Shelley, per tant, és coneguda erròniament com a Frankenstein pel 99% dels mortals, no ha de ser tan greu que diguem «monstre» a qui l'autora anomena així, encara que sigui poc. D'aquesta manera, de pas, podrem insistir en la reivindicació d'aquesta fèrtil figura literària, sovint carregada de prejudicis però ben representativa de l'obra, el personatge i fins i tot la nostra era si recordem que etimològicament el mot *monstre*, del llatí *monstrum*, vol dir entre altres coses 'prodigi'.

És la nostra, i els atemptats a la Rambla de Barcelona m'ho recorden mentre escric, una era similar a la de la novel·la: de prodigis, de monstres, de terror i confusió.

Un quart i penúltim aclariment, per desgràcia també oportú: aquest llibre és una reivindicació de Mary Shelley, la per a molts pionera de la ciència-ficció que amb només divuit anys va crear una obra immortal i un mite de petjada inesborrable. Com al seu Victor, el Monstre l'ha acabat absorbint i devorant, però el present bicentenari, acompanyat de certs estudis iniciats als anys setanta i ampliats als noranta, ha començat a posar en valor alguna cosa més que la filla de la precursora del feminisme Mary Wollstonecraft i el precursor de l'anarquisme William Godwin, alguna cosa més que

l'esposa del poeta il·lustre Percy B. Shelley, alguna cosa més que la joveneta envoltada de mestres que va convertir un somni en un relat gòtic d'insospitades reminiscències. Més enllà de les justes reivindicacions de la crítica feminista, més enllà dels fills legítims i bastards a la cultura popular, més enllà dels abusos biogràfics que s'han comès i es cometen a partir de la seva extraordinària vida, Mary Shelley és una de les grans escriptores de la història.

O el que és el mateix: Mary W. Shelley és un dels més grans escriptors que han existit.

És des d'aquesta consideració, no exempta d'esperit crític, que neix el llibre que llegiu.

Una darrera reflexió, en fi, abans de tornar a enredar-nos amb Spiderman: aquest també és un llibre personal. Força, tot i que he volgut que no massa. Beu de la meva experiència com a periodista literari durant dues dècades i com a actual professor i estudiós del fantàstic, però busca sobretot esdevenir l'obra d'un escriptor emmirallat en una autora i uns personatges que considera cabdals per explicar-se i explicar-nos. A fi de comptes, ho ha fet sempre la gran literatura, *Frankenstein* parla d'allò que ens fa o no humans.

Valgui com a exemple el que va passar el juliol del 2017 durant el festival de ciència-ficció, fantasia i terror més important del sud d'Europa, el Celsius 232 d'Avilés. Jo venia de dirigir un curs d'estiu a El Escorial, un curs de

la Universidad Complutense titulat per mi precisament «Els miralls del monstre: 200 anys de Frankenstein», i era normal que em retrobés amb alguns dels ponents que havien passat per tots dos llocs. Començant per l'alacantina Elia Barceló, que havia impartit al curs una fabulosa conferència inaugural sobre monstres literaris, i acabant pel bilbaí Fernando Marías, encarregat de la cloenda i amb qui aviat començaríem a preparar el projecte *Frankenstein resuturado* del grup literari Hijos de Mary Shelley. El cas, després de les sidres, les favades, els formatges, els *cachopos* i altres contundents mostres de la gastronomia asturiana amb César Mallorquí, Ian Watson, Sofía Rhei, Susana Vallejo, Cristina Macía o Lisa Tuttle, és que la nit del divendres 21 vaig acabar sopant amb una dotzena més d'autors, entre els quals hi havia el mateix Marías, Laura Fernández, J. J. Muñoz Rengel, José Carlos Somoza i Lorenzo Luengo. En una taula rodona prèvia, aquest darrer havia palesat el meu error en no convidar-lo al curs d'El Escorial fent una intervenció brillant i erudita sobre Lord Byron, la seva especialitat (juntament amb el mateix *Frankenstein*, del qual en paral·lel a aquest llibre publicarà nova traducció). I havia estat justament en rematar-la quan Luengo havia relacionat directament Frankenstein i Spiderman, tot i que fora de temps i gairebé sense detalls.

Ja podeu imaginar-vos què va passar aquella nit, també d'estiu, també frankensteiniana: Luengo no va

poder tornar a casa sense aclarir-me'n la connexió, com ara jo, tot agraint-li i després de fer les comprovacions pertinents, passo a relatar-vos.

La cèlebre nit de Vil·la Diodati —en parlarem a bastament—, a l'estiu sense estiu del 1816, hi havia en aquella casa de vacances suïssa, on una juguesca per inventar relats de fantasmes va engendrar *Frankenstein*, quatre celebritats: el poeta Lord Byron, que havia llogat la casa de juny a desembre; el doctor John W. Polidori, que acompanyava Byron i acabaria escrivint *El vampir*; el poeta Percy Bysshe Shelley, aviat autor del *Prometeu alliberat*, i la jove Mary, parella d'aquest darrer i imminent autora de *Frankenstein o El modern Prometeu*. Els Shelley havien llegit Byron, com no, i segurament coneixien els versos que el popular poeta romàntic li havia dedicat a un cosí seu, important oficial de la marina, en morir el 31 d'agost del 1814. El cosí es deia Peter Parker, com Spiderman, i el poema, *Elegiac Stanzas On The Death Of Sir Peter Parker*, encara és fàcil de trobar. Però que ningú protesti, que el lligam entre Frankenstein i l'Home Aranya no es redueix simplement a un nom per altra banda comú en anglès. Si a aquest Peter Parker, tanmateix, li sumem una carta que Percy Shelley va escriure el 1811 a la seva «germana espiritual» Elizabeth Hitchener, musa destacada en els seus inicis, llavors la cosa canvia. Perquè en aquella carta hi ha un paràgraf que acaba: «*Great responsability*

is the consequence of high powers». Ras i curt, invertida, la popular cita de l'oncle Ben al jove Peter just abans d'esdevenir superheroi: «Un gran poder comporta una gran responsabilitat».

Coneixent la importància d'Elizabeth Hitchener en Shelley i en *Frankenstein* (entre altres coses, el doctor de la novel·la es diu Victor, com va signar la seva òpera prima Percy just abans de cartejar-se amb la Hitchener, i la seva cosina i promesa es diu Elizabeth, tot i que aquest nom prové també de l'estimada germana del poeta), la casualitat és, a banda de simpàtica, convenient. Primer, perquè parlar de Mary Shelley al costat del poderós Monstre de Frankenstein és sempre un honor, però en ple bicententenari és també una responsabilitat; espero haver-me'n sortit. Segon, perquè lligar Spiderman amb Frankenstein és un truc aparentment frívol de literatura comparada, però permet anunciar el joc de miralls que a partir d'aquí realitzaré entre el monstre shelleinià i altres «monstres» històrics i literaris, dels vampirs als zombis i del Gólem a Grendel, amb parada obligatòria a mutants com el mateix Peter Parker. Tampoc res d'això, malgrat les celles aixecades de la *intelligentsia* acadèmica, és, com veurem, casual. I tercer, perquè aquest petit volum vol ser una aproximació a Mary W. Shelley, sí, però també una elegia, amb permís de Byron, dirigida a alguns dels meus propis monstres i fantasmes.

Com deia Madame de Deffand, la gran dona de lletres de la Il·lustració francesa: «Jo no hi crec, en els fantasmes, però em fan por».

A fi de comptes, un monstre és tots els monstres, tots els monstres estan fets de pedaços i aquests pedaços sempre són d'humans emmirallats en bèsties, ombres o morts.

Mary W. Shelley i el meu difunt amic i amant Albert Jariod són sens dubte dos dels meus fantasmes, dels meus monstres, dels meus miralls eterns, i espero que aquest llibre expliqui entre altres coses per què els he reunit. Entre ells, amb mi i amb tots vosaltres.

Sigui com sigui, a tots dos, per massa humans, els el dedico.

I

Vampirs a Vil·la Diodati

Començar amb vampirs un llibre sobre Mary W. Shelley i el seu *Frankenstein* pot semblar, i amb raó, un sacrilegi. No debades, de cara a la posteritat el vampir és l'arxienemic, el gran adversari, el rival per antonomàsia de la criatura. Tanmateix, i com a bons antagonistes, el Monstre de Frankenstein i el Dràcula de Bram Stoker són en realitat germans: tots dos van néixer al segle XIX, tots dos ho van fer en narracions gòtiques epistolars, tots dos han acabat fagocitant els seus autors, tots dos han estat recreats fins a la nàusea, tots dos han esdevingut icones de l'audiovisual, tots dos tenen arrels mítiques, tots dos desafien la idea de la mort i tots dos parlen en el fons de sexe, si bé és cert que *Frankenstein* d'un sexe domesticat, familiar i procreador (no és aquesta la seva rebel·lió) i *Dràcula* d'un altre sexe més violent, salvatge i a dures penes sublimat.

Ja en parlaríem, sigui com sigui, del monstruós Freud, que no és per ell que acudim tan de pressa al Senyor de la Nit. Si enceto el llibre amb un vampir,

de fet, no és exactament pel *Dràcula* d'Stoker, sinó per una obra ja citada i escrita vuitanta anys abans que la de l'irlandès: *El vampir* de Polidori. Aquesta sí, bessona literal del nostre *Frankenstein* des del moment que la seva concepció va ser conjunta, la miraculosa nit de juny del 1816 que des d'aleshores es coneix com «La nit dels monstres» o «La nit de Vil·la Diodati».

Monstres a Diodati

A les 19.00 hores del 10 d'abril del 1815, el volcà Tambora, situat en una illa indonèsia amb forma de tortuga anomenada Sumbawa, va protagonitzar l'erupció més virulenta mai registrada. L'explosió es va sentir a 2.600 kilòmetres, hi van morir 90.000 persones i el clima d'aquell any i el següent es va veure tan alterat a la Xina, a Europa i a Amèrica que el món, perdudes les collites, va viure la pitjor fam del segle XIX. Ple de nevades imprevistes, pluges tempestuoses i aquells cels de sang i cendres que tan bé va pintar William Turner, l'any 1816 seria conegut des d'aleshores com «l'any sense estiu».

Precisament aleshores, dos destacats poetes britànics havien decidit passar els mesos estivals al continent. D'una banda, el londinenc George Gordon, conegut com a Lord Byron, ampliava a la riba del llac Leman de Ginebra el seu exili de l'escàndol, llogant-li a un hereu

del primer traductor italià de la Bíblia una mansió per la qual havien desfilat ja, entre d'altres, Rousseau, Voltaire i el Milton d'*El paradís perdut*. L'acompanyaven, al costat de diverses mascotes i excentricitats, dos criats i un metge de tèrbola personalitat, amb ínfules literàries, que l'odiava i l'admirava per igual. Es deia John W. Polidori.

A pocs metres d'allà, a una casa també de Cologny anomenada Chapuis, s'hi allotjava un triangle igualment singular. L'encapçalava el poeta visionari Percy B. Shelley, que havia fugit d'Anglaterra abandonant la dona i els fills, i el completaven la joveneta amb la qual havia escapat i havia estat de nou pare, Mary, i la germanastra d'aquesta, Jane, que per aquelles dates havia decidit fer-se dir Claire. Claire Clairmont, però, no hi era per atzar, a Ginebra. La germana política de la imminent Mary Shelley (ella i Percy es casarien a finals d'any, després de suïcidar-se la dona del poeta) havia estat en el fons la impulsora de la trobada, ja que l'any anterior s'havia enamorat perdudament de Byron i es trobava embarassada del geni, que fidel al seu personatge no la volia veure. Per acabar-ho d'adobar, Mary estava farta d'ella, i com no deixava de constatar al seu diari cada cop en suportava menys la presència. Potser, segons alguns, hi tenia a veure el fet que Percy, defensor convençut de l'amor lliure, hi passava massa estones igual de «lliures», amb la bonica

Claire, mentre Mary tenia cura de la filla encara sense nom i llegia.

Un marc incomparable, com se sol dir: les tempestes que Mary W. Shelley apuntava per aquelles dates al diari —«són les més impressionants i espectaculars que he vist a la meva vida», escrivia— potser no provenien només de volcans a l'altra banda del món.

La coneixença entre Byron i Percy, inevitable en aquelles circumstàncies, va donar peu a una amistat intensa i treballada. Els dos genis romàntics, malgrat les seves diferències, van congeniar, sobretot en les jornades que passaven navegant pel llac. A Vil·la Diodati, en canvi, hi romanien Mary, Claire i Polidori, el qual era titllat amb un humiliant «germanet» per la primera. A mitjan mes de juny, però, el temps va empitjorar —pel volcà— i la navegació va tornar-se impracticable. Va ser aleshores, entre les tertúlies de tots cinc sota els llampecs, que Polidori va treure un llibret titulat *Fantasmagoriana* i el grup va començar a llegir-lo en veu alta. Es tractava d'un recull de relats alemanys de terror, recopilats i traduïts al francès per Jean-Baptiste Benoît Eyriès, del qual la mateixa Mary recordaria quinze anys més tard, en la seva introducció a *Frankenstein*, dos exemples: el de l'amant inconstant que en estrènyer l'estimada es trobava l'espectre de la dona abandonada i el del pecador que escampava entre els fills un petó de condemna. Dues històries, si es pensa, amb grans analogies amb la

vida i l'obra de l'autora; no és estrany que li quedessin gravades a la memòria fins al punt de citar-les de forma destacada el 1831.

En aquest tipus de vetllades, en tot cas, sempre passa el mateix: la nit, els trons, els relats de por, els riures forçats, les ombres, la suggestió... Afegim-li el làudan, inseparable company per als convidats, i ja ho tindrem tot a punt. Durant una de les lectures, la del *Christabel* de Samuel T. Coleridge, Percy Shelley va patir per exemple al·lucinacions i va començar a cridar exaltat, presa d'un atac de pànic que Polidori va haver de tractar-li com a metge. De sobte, influenciat pels versos, l'autor de *La necessitat de l'ateisme* havia imaginat la pobra Mary amb ulls als mugrons i no havia pogut suportar-ne la «mirada».

Més pràctic, Lord Byron va aprofitar l'avinentesa per fer la nit del 15 de juny la proposta que passaria a la història: «Cadascun de nosaltres escriurà la seva història de fantasmes». I dit i fet, els quatre escriptors —Claire no ho era— van posar-se mans a l'obra. El mateix Byron va ser dels primers a inspirar-se i va redactar mitja dotzena de pàgines per a un conte, *Augustus Darvell*, que va acabar publicant inacabat amb el poema *Mazeppa*. L'altre poeta il·lustre, Percy, ni tan sols va arribar a això i, «contrariat pel tedi de la prosa», va abandonar. Polidori, al seu torn, va parlar d'una idea «horrorosa», segons Mary, «sobre una dona amb una calavera en

comptes de cap, que havia estat castigada d'aquesta manera per espiar pel forat del pany», idea que no va anar més enllà. I la mateixa Mary, per fi, va pensar i pensar. «Se t'ha acudit cap història?», escriuria que li preguntaven tots cada matí, pressionada als divuit anys davant dos genis com Byron i Shelley. «I cada matí», admetia, «em veia obligada a contestar amb una humiliant negativa».

Si tot hagués acabat així, és clar, no n'estaríem parlant. Però llavors va començar a gestar-se el miracle de Diodati, la llegenda d'unes insòlites *inspiracions* que van centrar-se, contra tot pronòstic, en els membres més inesperats del grup, tan invisibles d'entrada com la W. que tothom n'oblida als noms. D'una banda, John W. Polidori va «xuclar» el conte de Byron i el va convertir en una intensa novel·la curta, *El vampir*, que en sortir publicada el 1819 va ser atribuïda al poeta. En ella, hi inocularia la càrrega emocional que en menys d'un lustre el portaria a ser despatxat per Byron, editat, difamat, presa del joc i la depressió i, com no, víctima d'un suïcidi plenament romàntic el 1821, sense intuir que es guanyaria la immortalitat d'una manera més vicària i perversa del previst.

I d'altra banda, és clar, Mary W. Shelley va tenir el seu famós somni.

Com ella mateixa evoca al pròleg del 1831, es trobava en plena impotència creativa quan una nit va

sentir Byron i Percy parlar dels principis de la vida i dels experiments d'Erasmus Darwin, que havia estat capaç de fer moure's un tros mort de *vermicelli*. Podia doncs un cadàver ser reanimat, encara que fos el d'un cuc? Es podrien aprofitar el galvanisme i les noves lleis de l'electricitat per infondre vida on no n'hi hagués? Lluny d'aclucar l'ull, Mary Shelley va donar aquella nit mil voltes al matalàs, fins que de sobte, més enllà «dels límits normals del somni», ho va veure; «el pàl·lid estudiant d'habilitats no reconegudes agenollat al costat de la cosa que havia muntat», «l'horrible espectre d'un home espaterrat», que «mitjançant alguna màquina poderosa, va mostrar senyals de vida»; i també, ai, «l'efecte de qualsevol temptativa humana de parodiar el meravellós mecanisme del Creador», l'artista «que fugia corrent de la seva creació», el científic que «obre els ulls i contempla la cosa horrorosa que està palplantada a la vora del seu llit, obrint les cortines i mirant-se'l amb uns ulls grocs, humits, especulatius».

L'embrió de *Frankenstein* era ja una realitat, i l'endemà, donant inici a un manuscrit per on finalment hi hauria el capítol V, Mary Shelley escrivia: «Una funesta nit de novembre...». En una gestació lleugerament més extensa de l'habitual, els mateixos onze mesos que Victor triga a construir la seva criatura, el somni miraculós i terrorífic de Vil·la Diodati havia esdevingut alhora novel·la, genialitat i mite.